

Şiirde Anlam Meselesi

Murat KARA¹

¹Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, SAKARYA

murat.kara@batman.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:

Kabul Tarihi/Accepted:

Yayın Tarihi/Published:

30.11.2018

17.12.2018

27.12.2018

ÖZ

Türk şiirinde bazı dönemlerde şairler tarafından bir mesaj, bir ileti, bir öğüt olarak görülen anlam; şiire değer kazandıran temel unsur olarak kabul edilmiştir. Bu dönemlerde şiirlerin mutlaka bir fikri ya da ideolojiyi anlatması gerektiği düşünülmüş ve buna göre yazılmış olan şiirlere daha çok değer verilmiştir. Bazı dönemlerde ise şiirde anlam arka plana atılarak şekil öncelenmiş ve şiir diğer sanatlar gibi değerlendirilmiştir. Fakat bu uygulamalardan hangisi doğrudur? Üstelik şiirde anlamı sağlayan unsurlar var mıdır? Var ise bunlar nelerdir? Anlam, tek başına şiire değer kazandıran bir özellik midir? Şiir, mutlaka bir anlamı vermeli midir? Anlam için mi şiir yazılır ya da okunur? Okurun anlamın ortaya çıkarılmasında bir katkısı var mıdır? Makalede yapısalcı ve yapıçözücü bakış açılarıyla bu soruların cevapları verilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: şiir, anlam, şiir dili, okur, poetika.

Meaning Issue In Poem

ABSTRACT

Meaning, which was seen as a message, a communication and an advice by some poets in Turkish poetry during some periods, has been accepted as basic component bringing value in poem. During these periods, it was anticipated that the poems should certainly tell an idea or an ideology; and the poems written according to these criteria were appreciated more. On the other hand, during other periods, shape was given priority by throwing the meaning in poems to the background, thus poem also was evaluated like other arts, but which of these applications is true? Furthermore, are there any components in poem that provide meaning? If there are, what are they? Is meaning alone a property bringing value in poem? Should a poem convey meaning? Is a poem written and read for the sake of meaning? Does reader have any contribution to revealing the meaning? In this paper, these questions are tried to be responded from the structure solving point of view.

Keywords: poem, meaning, poetic language, reader, poetics

1. GİRİŞ

Şiirde anlam meselesi geçmişten günümüze kadar birçok şair ve edebiyat araştırmacısı tarafından üzerinde durulan konulardan birisidir. Şairler poetikalarında anlamı önceleyerek ya da inkâr ederek sürekli bu konuyu dile getirmekte, edebiyat araştırmacıları ise poetikalardan hareket ederek kendi görüşlerini beyan etmektedirler. Fakat gerek poetikalarda, gerekse araştırmalarda önemli bazı noktaların gözden kaçırıldığı ve bu nedenle birbirinden çok farklı hatta birbiriyle çelişen görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktalardan ilki şiiri meydana getiren unsurlardan olan lafız ve mananın ayrı düşünülüp düşünülmemeyeceğidir. İkincisi lafız ve mana ile birlikte diğer unsurların tek başına şiire değer kazandırıp kazandırmadığıdır. Diğer bir nokta şiirin hangi aşamada bir bütün olarak değerlendirilebileceğidir. Sonuncusu ise edebiyat kuram ve yöntemlerinin anlamın değeri ve onun ortaya çıkarılmasında nasıl bir yol izlediğidir. Çalışmada bu noktalar merkeze alınarak şiirde anlam meselesinin çözüme kavuşturulması amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda öncelikle konumuz bağlamında fikir beyan eden bazı şairlerin şiir hakkındaki görüşlerini dile getirdikleri poetikalarında anlama nasıl baktıkları değerlendirilecek ve şiirin işlevi ortaya konulacak; daha sonra yapıçözüm yönteminden istifade edilerek şiirde anlam meselesine farklı bir bakış açısı getirilecektir.

3. BULGULAR

3.1. Anlamın Şiirdeki Yeri, Değeri ve Şiirin Gerçek İşlevi

Şairlerin poetikalarına bakıldığı zaman şiirde anlam meselesinin bir noktada düğümlendiği görülmektedir. Bu da şiirin var olduktan sonra artık bir birlik, bir bütünlük olarak değerlendirilmesi gerektiğidir. Şiir, şekil ve muhteva ya da başka bir tabirle biçim ve anlam olmak üzere ikiye ayrılmamaktadır. Şiir tahlillerinde ya da çözümlenmelerinde şiir en küçük parçasına kadar ayırabilir fakat bunun haricinde, son halini aldıktan sonra, artık şiir bir bütün olarak vardır ve ondan bir kelimeyi dahi çıkarıp atamak söz konusu değildir. “‘Şekil’ ve ‘muhteva’ ancak birlikte düşünüldüğünde işe yarabilecek terimler olduğu halde, gerçekte büyük ölçüde farklı anlamlarda kullanılırlar. Aslında bunlar dikkatli bir şekilde tanımlanmış olsalar bile sanat eserini çok basit bir şekilde ikiye bölerler.” (Wellek & Varren, 1993: 14)

Bu konuda görüş bildiren şairlerden birisi Yahya Kemal'dir. O şöyle demektedir: “Eskilere göre şiirde lafız ayrı mânâ ayrı idi bizce asıl şiir ancak lafız ve mânâ arasında bir milimetrelilik fark daha kalktıktan sonra başlayabilirdi. Bizce mısra da lisan tek başına mânâ kesildiği zaman şiir tecellî etmiş demektir. Yine bizce mânâ ne kadar derin, ne kadar metin, ne kadar şaşaalı, ne kadar câzip, ne kadar yeni olursa olsun, şiirde tek başına bir kıymet değildir, nesirde ve sözde bir kıymettir, lâkin şiirde değildir, mânâ ancak lisan kesilirse, daha açık bir tarifile lisanda nağme hâline gelirse şiir kıymetini alır.” (Kemal, 1997: 25) Burada Yahya Kemal'in şiirde mısra güzelliğini, hatta klasik Türk şiirindeki mısra-ı berceste diyebileceğimiz bir hususiyeti öncelediği söylenebilir. Nitekim şair aynı yazısında şöyle devam etmektedir: “Bir mısra da lafız ayrı, mânâ ayrı olursa ikisi de doğmamış demektir. Hâlis şiirde her manzume, hatta mısra şiirde yegâne vehmini verir.” (Kemal, 1997: 25) Fakat bu ifadeler şiirin bir bütün olduğu gerçeğini değiştiremez ve asıl önemli olan lafız ve mananın birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğidir.

Bu konuda görüş beyan eden başka bir şair de Sezai Karakoç'tur. Şiirin biriminin şiir olduğunu söyleyen şair, şöyle devam etmektedir: “Onu biçim (şekil) ve öz (muhteva) diye ikiye ayırmak sadece poetikada olabilir. Yoksa biçim ve özü şiirden ayrı ayrı çekip çıkarmak mümkün değildir.” (Karakoç, 1997: 79) Ona göre kendine has özü olmayan şiirin biçimi, biçimi olmayanın da özü yok demektir.

Ancak bu durum şiir, son şeklini aldıktan sonrası için geçerlidir. Başka bir deyişle şiirin oluşum aşamasında lafız ve mananın beraber ortaya çıkması mümkün değildir. Bu ise şiirin bütünüyle mutlak bir hakikati anlatamayacağı gerçeğini ortaya koymakta ve yine poetikaları gündeme getirmektedir. Poetikasında şiir hakkındaki görüşlerini ortaya koyarken şiirde anlamdan ne kastedildiğini bilmediği itirafında bulunan ve anlamın açıklamalarla desteklenen bir fikir mi, hikâye mi, mazmun mu; *vuzu*hun ise en sıradan insanların bile anlayabileceği bir şiir mi olduğu sorularını yönelten Haşim, şiirde bunları mecburi görenlerin onu tarih, felsefe, nutuk ve belâgatle karıştırdıklarını; şairi ise bir hakikat habercisi, belagatli bir insan ya da kanun koyucu olarak gördüklerini söylemektedir (Haşim, 1973: 75-76). Buna karşın Necip Fazıl ise şiiri, Allah'ın varlığı olarak tanımladığı mutlak hakikati arama işi olarak görmekte ve şiirin bundan başka bir vazifesinin bulunmadığını beyan etmektedir. (Kısakürek, 2003: 471-496). Ona göre şiirin en önemli iki unsuru his ve fikirdir ve “şiir, düşüncenin duygulaşması, duygunun da düşünceleşmesi şeklinde, bu iki unsurdan her birinin öbürünü kendi nefsine irca etmek isteyişindeki mesud med ve cezirden” doğmaktadır (Kısakürek, 1993: 477). Bu farklı poetikaların kilitlendiği ortak problem, daha son şeklini almadan şiirde lafız ve mananın bir düşünülüp düşünülemezliği. Hâlbuki biçim ve anlamın hiçbir zaman birbirinden ayrılmadığı ve değişmediği yegâne metin Kur'an'dır. Kur'an'da biçim ve anlam aynı anda ortaya çıkmaktadır, edebî metinler de ise böyle bir durum söz konusu değildir. Bunun ispatı şairlerin içlerinden geçen manaya uygun bir dil bulabilmek için çok uğraşmalarıdır. “Evet bu bir dil meselesidir; ama bu dil sana vahiy olarak inmiyor ki! O dil üzerinde çalışıyorsun, uğraşıyorsun, anlatım çilesi çekiyorsun ve meramını karşılayabilecek bir lisan bulamadığın için çileden çıkıyorsun.” (Akay, 2017: 28) Aslında Wellek de şiirin bir vahiy olmadığını söyleyerek bu hususa dikkati çekmiştir. (Wellek & Varren, 1993: 102).

Yukarıdaki satırlar anlamın şiir içerisinde nerede olduğunu gösterdiği gibi, tek başına şiire estetik bir değer katıp katmadığını da göstermektedir. Mademki şiirin oluşum aşamasında ayrı olan ve son şeklini aldıktan sonra bir bütünlük teşkil eden şekil ve muhteva birbirinden ayrı düşünülemez, o halde şiir bu bütünlük içerisinde bir estetik değere sahiptir ve anlam da parçalardan ziyade bütünlükte, parçaların bütünlükle olan bağlantısında aranmalıdır.

Burada parça denilince akla gelen ilk unsur kelimelerdir ve yukarıdaki madde onlar için de geçerlidir. Başka bir deyişle son şeklini almış olan şiirin bünyesine yerleşmiş kelimeler artık sözlük anlamlarıyla değil, şiirde kazandıkları yeni anlamlarla varlık göstermektedirler. “Bir şiirin içindeki kelimeler, artık, bildiğimiz, mücerret kelimeler değil, ‘şiirin kelimeleri’dir. Şiirin içinde yeni bir varlığın şartlarıyla vardır onlar... Şiirin iç mantığı onları öyle farklı bir açıdan tuttuğu ışıkla aydınlatmaktadır ki onlar bütün alelâdeliklerini yitirmişlerdir. Artık söz konusu olan lûgat kelimeleri değil, şiir kelimeleri, hattâ, hattâ falan veya filân şairin kelimeleridir.” (Karakoç, 1997: 79-80)

Wellek bu noktada ortaya çıkabilecek bir karışıklığı önlemek için şekil ve muhtevayı da içine alan estetik açıdan bütün nötr unsurları malzemeler adı altında toplamakta ve bütün bunların estetik bir tesir, estetik bir güç kazanmasına da yapı adını vermektedir. “‘Malzemeler’ daha önce muhtevanın parçası sayılan unsurları ve şekle ait sayılan şeyleri içine alır. ‘Yapı’ ise estetik amaçlar için düzenlenebildiği ölçüde hem muhteva hem de şekli içine alan bir kavramdır. Bu perspektiften bakıldığında sanat eseri belli bir estetik amaca hizmet eden bütün bir işaretler (sign) sistemi veya işaretlerden oluşan bir yapı olarak düşünülecektir.” (Wellek & Varren, 1993: 117)

Burada önemli olan yine şiirin bütünlüğü, birliğidir. Bu bütünlükte malzemeler, yapı ile kaynaşmış olmalıdır. Şiirin estetik değeri ancak bu şekilde ortaya çıkacaktır. Çünkü estetik değer malzemelerde değil, bütünlükte. Elbette ki şiir sadece şekil ve muhtevadan, hatta sadece yapıdan meydana gelmekte değildir. Şiir, malzemeler ve yapının da ötesinde bir bütündür. Bu bütüne form ya da yapı da denilebilir. Şiiri oluşturan her bir unsur bu bütünün içerisinde yerini almaktadır. Sesler, işaretler, anlamlar, sözcükler kısacası her şey bu bütünün içerisinde ancak şiir son şeklini aldıktan sonra bu unsurların değeri ve

görevi değişir. Artık bunlar şiirin birer azasına dönüşmüştür ve ondan ayrılması da imkânsızdır. Gerçek şiirin ortaya çıktığı yerde, öze bağlı olarak biçim de canlıdır. Bu canlı oluş insan gibi bir tek varlığa işaret eder. İnsan da ruh ve cesetten oluşur fakat bu ikisinden sadece birisi ya da her ikisi onu açıklamaya yetmez. İnsan, bunlarla birlikte ve bunların da ötesinde bir varlıktır. Başka bir deyişle şiir oluşumundaki unsurlar açısından değil, onların da içinde kaybolduğu bir birlik, bir bütünlük açısından vardır. (Akay, 2006: 169)

Buradan şiirde anlamın ne olduğu konusuna geçilebilir. Ancak bu konu doğrudan edebiyatın, özel manada şiirin işlevi meselesini gündeme getirmektedir. Bu konu üzerinde de duran Wellek bazı sorular etrafında meseleyi incelemiştir. Şiirde anlam bir mesaj, bir ileti, bir öğüt ise, o halde şiirin işlevi hakikati mi anlatmaktadır? Bir fikir ya da ideoloji ise şiirin işlevi yararlı olanı mı göstermektedir? Şiir bir oyun, kendiliğinden bir eğlence midir? Yahut zevk ya da heyecan için mi şiir yazılır? Wellek, bu soruları teker teker irdeledikten ve şiirin muhtemel birçok işlevi olduğunu söyledikten sonra onun temel işlevinin kendi tabiatına sadık kalmak olduğunu belirtmektedir (Wellek & Varren, 1993: 23). Şiir her şeyden önce şiirdir, onun işlevi ilk önce kendisi olmaktır. Bir şiirde başka işlevler de olabilir; örneğin bir hakikatten bahsedebilir. Hatta bu, evrensel ve genel bir hakikat ya da ilk defa şairin keşfettiği bir hakikat de olabilir. Fakat bu tek başına şiirin değerini arttıran bir özellik değildir. Ya da bir fikir veya felsefenin kor haline geldiği şiirler de yazılabilir ve bu şiirler felsefi açıdan bir değere de sahip olabilir fakat bu durum şiir açısından, onu aşan bir özellik olduğu için, bir eksiklikler. İyi bir şair olmak, iyi bir düşünür olmaya engel olabilir. “Edebiyatçılığınız nice üste çıkarsa, filozofluğunuz o kadar kötürümleşir.” (Duralı, 2016: 2) “Edebiyat felsefe yapmaya kalkışır bu onu edebiyat olmaktan çıkarır.” (Gariper, 2017: 108) Edebî değeri olan bir metinde felsefi bir fikir, felsefi bir metinde ise sanatsal bir yön olabilir. Fakat bu özellikler onların değerini arttırmakta değildir. Çünkü felsefe ve edebiyat farklı işlevlere sahiptir (Gariper, 2017: 108). Bunu yanı sıra fikir ile felsefe de aynı şey değildir. Edebî değere sahip olan bir metnin bir fikri barındırması onu felsefi bir metin hâline getirmemektedir. Çünkü bir metnin felsefe olarak değerlendirilmesinin şartı içerdiği fikri örme biçimindedir (Duralı, 2016: 4). Şiirin kıymetini arttıran da bir fikri anlatması değil kendi ölçütlerini yerine getirmesidir (Günay, 2014: 267-268). Bunları yerine getirirken şiirin felsefi bazı fikirleri içermesi onu sanatsal anlamda değerli yapmaz. Bünyesinde felsefi bir görüş barındırmayan şiir de değersizdir denilemez (Günay, 2014: 267-268). “En azından şunu kabul etmelidir ki bir bütünleşmeyi sağlamış bile olsa, felsefi şiir ancak bir şiir çeşididir ve şiirin bir vahiy, özünde mistik bir şey olduğu tarzında bir görüşü benimsemedikçe, bu çeşit şiirler edebiyatta kesinlikle merkezî bir yer alamaz. Şiir felsefenin yerine geçmez: Onun kendine ait bir varlık sebebi ve amacı vardır.” (Wellek & Varren, 1993: 102) Diğer bir deyişle şiirde geçerli olan duygu, hayal, fikir, ses ya da anlam değil, sadece şiirdir.

Şiirin işlevi hakkında görüş bildiren şairlerden birisi Ahmet Haşim'dir. Ona göre şiirin başka şeylerle karıştırılmasının sebebi, onun hususi vasıtalarından yoksun ve ifadesini konuşulan dilden almak zorunda olmasındandır fakat şiir, sıradan dilden farklıdır ve sanıldığı gibi, herkesin kullandığı kelimelerden vücuda gelmemektedir (Haşim, 1973: 78). Bu ifadeler şiirde anlamı sağlayan unsurlardan olan dile dikkati çekmektedir. Dil herkesin kullandığı ortak bir kurumdur. Fakat şiir dili sadece gerçek şairlerin kullanabildiği, bu ortak dilden süzölmüş özel bir dildir. Hatta her şairin kendine mahsus bir şiir dili olduğunu söylemek dahi mümkündür. Burada Haşim'in yanıldığı nokta bilakis şiirin herkesin kullandığı kelimelerden vücuda getiriliyor olmasıdır fakat bu kelimeler şiirin içeriğine dâhil olduktan sonra yepyeni bir değere kavuşmaktadır. Bunlar artık günlük hayatta kullanılan kelimeler değildir. Bu, şairin eline verilmiş bir imkândır. O dilerse ve gücü yeterse şiire girmez sanılan sözcükleri bile canlandırarak yeni bir kimliğe büründürebilir (Umran, 2004: 37) Dil kendisini kullananların ortak malıdır. Şiir ise bu dilin içinden süzölmüş, arındırılmış özel bir dile sahiptir. Şairler genel dili yaratıcı bir şekilde kullanarak bu özel dili oluşturmaktadırlar. Şiir dili bu özelliği sayesinde hem günlük konuşma dilinden hem de

düzyazıdan ayrılmakta, günlük konuşma dilinde belki sayfalar dolusu anlatılabilecek bir konuyu birkaç mısradan ve daha tesirli biçimde anlatma imkânını şaire vermektedir. Diğer bir deyişle dilin yaratıcı bir şekilde kullanılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan şiir dili, günlük dilin açıklamaya gücünün yetmediği şeyleri açıklama gücüne de sahiptir (Aksan, 1999: 7-16).

Haşim, şiir dili hakkındaki görüşlerine şöyle devam etmektedir: “Şairin lisanı ‘nesir’ gibi anlaşılacak için değil fakat duyulmak üzere vücut bulmuş, mûsiki ile söz arasında, sözden ziyade mûsikiye yakın, mutavassıt bir lisandır.” (Haşim, 1973: 76) Orhan Okay’ın tespitine göre onun poetikasını teşkil eden bu yazının ilk şekli olan ve *Dergâh* dergisinin 5 Ağustos 1921 tarihli sayısında çıkan “Şiirde Mana” başlıklı başka bir yazısında da şair şu eklemelerde bulunmaktadır: Bir şiire edebî eser denilebilmesi, şairinin genel dilden başka şairlerin sözlerine benzemeyen ve kendi iç ahenk ve hissiyatına göre seçilmiş bir şiir dilini oluşturmasıyla, başka bir deyişle üslup sahibi olmasıyla mümkün olabilir. Böyle bir dili herkesin anlamasına da gerek yoktur (Okay, 2005: 96). Görüldüğü gibi Haşim, kendi şiir dilinin özelliklerini sıralamıştır. Bunlar: a) Anlaşılacak için değil hissedilmek için teşekkül etmiş, sözden ziyade musikiye yakın. b) Günlük konuşma dilinden hiç kimseninkine benzemeyen ve kendi iç ahenk ve hislerine göre belirlenmiş. c) *Vuzuhun* bir maksat olmadığı bir şiir dili. Böyle bir şiir diliyle şair ayrıca üslup sahibi de olmaktadır.

Konumuz bağlamında Orhan Veli de görüş bildirmiştir. Poetikasında anlamı öncelerken bazı durumlara da karşı çıkan şair, şiirin bütünüyle manadan ibaret olduğunu söylemektedir. Ona göre şiirin bütün hususiyeti manasındadır. Şiir, doğrudan insan ruhuna hitap eden bir sanattır. Mana da insan ruhuna hitap etmektedir; o halde, şiirin bütün kıymeti manasından ibarettir. Bu yüzden manayı dikkatten kaçırarak şeylerin hepsi şiirden çıkarılmalıdır. Poetikanın tamamını düşünecek olursak, manayı dikkatten kaçırarak olan şeyler, şiir içindeki diğer sanatlar ile birlikte, vezin, kafiye, teşbih, istiare, mecaz gibi unsurlardır (Veli, 1998: 169). Orhan Veli burada, adeta şiir dilini de inkâr ediyor gibi gözükmektedir. Fakat onun da yaptığı aslında kendine mahsus bir şiir dili oluşturmaktan ibarettir. Daha poetikasının başında, şiir dilinin konuşma dilinden farklı olduğunu söylemesi bunun kanıtıdır. “Şiir, yani söz söyleme sanatı, geçmiş yüzyıllar içinde birçok değişikliklere uğramış; en sonunda da, bugünkü noktaya gelmiş. Bu noktadaki şiirin doğru dürüst konuşmadan oldukça ayrı olduğunu kabul etmek gerekir. Yani şiir bugünkü durumuyla, doğal ve günlük konuşmaya göre bir ayrılık göstermekte, bir ölçüde garip karşılanmaktadır.” (Veli, 1998: 165-166) Ona göre, bu garip karşılanma durumu olumsuz bir şey değildir; çünkü şiir dili zaten günlük konuşma dilinden farklıdır, doğal olarak garip karşılanacaktır. Fakat zamanla vezin, kafiye, lafız ve mana sanatları gibi şeyler şiire karışmış, onu doğal hâlimden uzaklaştırmış ve bunlar yüzünden şiirin günlük konuşmadan farklı olduğu artık fark edilemez olmuştur. O halde şiiri, doğal hâline kavuşturmak için bunlardan kurtulmak gerekir. Görüldüğü gibi, Orhan Veli şiir dilini inkâr etmemekte, onu günlük dilden ayıran unsurlara karşı çıkmaktadır. Çünkü şiir, bu unsurlardan daha öte bir şeydir. Bunlar olmadan da şiir yazılabilir. Orhan Veli’nin şiirleri bunu göstermektedir. Başka bir deyişle şair, şiiri oluşturan malzemeleri gaye haline getirmemelidir. Aksi halde Orhan Veli’nin şiirlerinde böyle yaptığını zanneden ve bu zannı üzere onu taklit etmeye çalışan birçok müteşairin düştüğü duruma düşecektir.

Şiirde anlamı sağlayan diğer unsurlar da şöyle sıralanabilir: Kelimelerin temel anlamları ile yan anlamları, duygu değerleri, uzak çağrışımlar, eşanlamlı, cinaslı, çokanlamlı öğelerden yararlanma, kavram karşıtlığından yararlanma, benzetmeler, deyim aktarmaları, ad aktarmaları, alışılmamış bağdaştırmalar, günlük dilden sapmalar, biçimin konuya göre düzenlenişi, aliterasyon, asonans, konsonans gibi ses öğelerinden, vezinden, kafiyeden, cinaslardan, ses tekrarlarından ve muhtelif tekrarlardan yararlanma.¹ Bu unsurlar tek tek açıklanacak değildir fakat bunların nihayetinde birer malzeme olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü bunlar, şiirin teknik yanıyla alakalıdır ve şiir denilen canlı varlıkla

¹ Bu konuda geniş örnekler ve açıklamalar için bkz. Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yay., Ankara 1999, s. 76-244.

kaynaştıkları ve ona kazandırdıkları değer ile bir kıymete sahiptirler. Ancak şairler ya bunların tamamıyla ya da bir kısmıyla şiirlerinde anlamı oluşturmakta ve kendilerine mahsus şiir dillerini ortaya koymaktadırlar.² Burada sayılan unsurların bazılarını kabul etmeyen Orhan Veli gibi şairler de vardır. Fakat o bile kabul ettiği diğer unsurlar ile ancak kendi şiir dilini oluşturabilmiştir. Orhan Veli gibi şairlerin de yaptığı, halkın dilinden, sözlerinden, deyimlerinden ve şarkılarından yararlanmak; söz diziminde, sözcüklerin sıralanışında değişiklikler yapmak suretiyle ortak dilin dışında bir üst dil oluşturmaktır.

3.2. Şiirde Anlam Meselesine Farklı Bir Bakış

Buraya kadar şiirde anlamın hep var olduğu üzerinde durulmuştur. Bir değere sahip olsun veya olmasın, okur tarafından anlaşılın veya anlaşılmasın şiirde anlam mutlaka vardı ve şiir içinde bir yerlerdeydi. Bu şimdiye kadar konuya yapısalıcı olarak yaklaşımımızın bir sonucudur. Fakat eğer şiire yapıçözücü bir gözle bakılacak olursa aslında şiirde mutlak bir anlamın olmadığı, anlamın metinde olmayanla, söylenmeyenle alakalı olabileceği de ortaya çıkmaktadır. “Metinlerin de anlamı, metinde olmayanla, söylenmeyenle bağlantılıdır. Derrida bunu kanıtlamak için metni, yapı-sökme yöntemiyle didik didik eder, önemsiz sayılan ayrıntılara eğilerek bunların, metnin kendi mantığını sarstığını, yadsıdığını, yani metnin söyler görüldüğünün tersini de söylediğini belirtir. Öyleyse Derrida’ya göre bir metnin anlamı, ayağını yere sağlam basan sabit bir anlam değildir, oynaktır, kaypaktır, çelişkilidir ve dolayısıyla belirsizlikler taşır. Kısacası, hiçbir metnin tek ve kesin anlamı olamaz.” (Moran, 2005: 202) Bunun sebebi anlamın sürekli olarak ertelenmesidir. Bu durumda şairin ve okurun yaptığı anlamı yakalamak için onun peşinden sürekli koşmaktır. “Şair, tutmak istediğini bir defa tutsa, âdeta her şeyi tutmuş olacaktır; fakat tutulduğu anda o şey işlevini bir bakıma yitirmiş olacak ve konumunu bir başkasına devredecektir; böyle olunca da- anlam bakımından zıddını bizzat içinde barındıran ‘bir şeyin sonsuzla bitmesi’ sözündekine benzer biçimde- hiçbir zaman kesinlikle bitmemiş, işlevini yerine getirememiş ve üzerinde koşulan hat, hız arttıkça daha fazla artan bir hızla uzaklaşmış olacaktır.” (Akay, 2003: 2-3)

Burada okurun durumu da şairden çok farklı değildir. “Bu okuma yöntemiyle açığa çıkan görüntü, ele geçirilmesi, yakalanması ve zapt edilmesi imkânsız olan bir şeyin (bir bakıma ‘anlam’ın) ardından koşmak gibidir. Çünkü bir süre sonra okuyucu, ardından koştuğu şeyin ne olduğunu bile unutacak ve sadece konuşuyor olmanın ya da kelimeler arasındaki uçurumda (çünkü anlam, *kelimeler arasındaki uçurumda yaptığı ânlık çakışlarda görünür* gibi olmaktadır) sürekli düşüyor olmanın tuhaf zevkine varacaktır. Bu durumda asıl anlatılmak, iletilmek veya ulaşılmak istenen şey, hiç varolmamış durumda kalacaktır.” (Akay, 2003: 2) Anlamın hiç var olmamış gibi yapması gösterenle alakalı bir durumdur. Çünkü bir gösterenin anlamı diğer gösterenlerle bağlantılıdır. Bir gösteren anlam üretebilmek için başka bir gösterene başvurur hâlbuki o da diğer bir gösterene mecburdur. Sonuçta bu zincirleme bağlantıların kesinlikle sonu gelmeyecektir. İşte bu yüzden anlam sürekli ertelenecek ve ele geçirilemeyecektir.

Yapıçözüm bir şiir inceleme metodudur fakat anlama getirdiği yorum açısından burada değerlendirilmiştir. Bu metodun önemli tarafı okurun da anlamın ortaya çıkması için devreye sokulmuş olmasıdır.³ Çünkü anlam, onunla tamamlanmış gibi yapacaktır.

Anlamın belirlenmesinde okurun önemine dikkati çeken Ahmet Haşim bu konuda da görüş bildirmiştir. Haşim, en güzel şiirlerin manalarını okuyucunun hayalinden ve ruhundan aldığını söylemektedir (Haşim, 1973: 73). Ona göre en zengin, en değerli ve en etkili şiir, herkesin istediği tarzda anlayabileceği, dolayısıyla sınırsız hassasiyetleri içinde barındıran bir genişliğe sahip şiirdir (Haşim, 1973: 76). Haşim, sınırlı bir anlamın ki bu bizce, sadece şairin kastettiği mana olmalıdır, çemberi içinde sıkışıp

² Bu ifade yanlış anlaşılmalıdır. Şiir diliyle anlamın bir olduğunu kastetmiyoruz; fakat anlamı sağlayan unsurları ortaya koymaya çalışıyoruz.

³ Aslında, Derrida’nın yönteminde okurun yeri yoktur, hatta şairin dahi yeri yoktur. Asıl önemli olan metindir; “metin her şeydir”, her şeyi açıklamak için yeterlidir. Bu yüzden metinle birlikte, okurun da, şairin de, toplumun da hakkının teslim edildiği Hasan Akay’ın “yapıçözüm” tanımı ve uygulamaları dikkate alınmıştır. Bu konuda bkz. Hasan Akay, *Şiiri Yeniden Okumak, Kitabevi, İstanbul 2003*.

kalan şiirin, insanoğlunun bütün hissiyatlarının sınırlarını kuşatan gerçek şiirin yanında bir değeri olmadığını düşünmektedir (Haşim, 1973: 76). Hatta onun, şiirin peygamber sözleri gibi muhtelif anlamlandırmalara müsait olması gerektiği fikri dahi bu açıdan değerlendirilmelidir. Yoksa Haşim'in burada, muhtemelen kastettiği diğer manalar ikinci derecede gelmektedir. Onun için şiir, her yeni okurla birlikte âdeta yeniden doğmalıdır. Haşim'in bahsettiği sıradan bir okur değildir. Eğer öyle olsaydı, her şiiri herkes anlayabilirdi. Vuzuh, bazı şeylerin sıradan insanlar tarafından da anlaşılması mı demektir, sorusunu yönelten Haşim'in sıradan insanlar dediği herhalde sıradan okurdur. Ayrıca ona göre “şiir, anlaşılacak için ruh ve zekâ istidâdından başka çetin bir hazırlanma ve hattâ ziya, hava ve zaman şartları gibi müşkil bir takım hâricî avâmilin de yardımını ister” (Haşim, 1973: 76). Başka bir deyişle *çetin bir hazırlıktan* geçen okurun, *zekası* ve *ruhu* da devreye girmelidir. Bu okur da herhalde sıradan bir okur değildir.

4. SONUÇ

Sonuç olarak denilebilir ki, şiir son şeklini aldıktan sonra artık bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Onun değeri bu bütündedir. Anlam da şiir denen bu bütünden ayrı bir şey değildir fakat o tek başına şiire değer kazandıran bir özellik de değildir. O da diğerleri gibi bir malzemedir. Şiirde geçerli olan düşünce, duygu, hayal, ses, anlam değil, bir bütün olarak sadece şiirin kendisidir. Şiirin birçok işlevi olabilir; fakat onun ilk ve temel işlevi öncelikle kendi tabiatına sadık kalmaktır. Çünkü şiir, her şeyden önce şiirdir. Bütün bunların yanı sıra, ne olursa olsun şiirde anlamı önceleyenlere de şu söylenebilir: Şiirin bir tek anlamı yoktur çünkü her gösteren, sonuçta başka bir gösterene mecburdur. Bu yüzden anlam, sürekli sözcükler arasında bulunan uçurumlarda yaptığı ani çakışlarda görünür gibi yapmakta ve şairleri de okurları da peşinden sürüklemeye devam etmektedir. Fakat bu durum şairin de, okurun da hoşuna gitmiş olsa gerek ki sonsuza dek uçurum kenarlarında dolaşmaktan hiç vazgeçmeyecek gibi görünmektedir.

5. KAYNAKÇA

- Akay, H. (2017). *Anlamın Çağrısı*, Şule Yay., İstanbul.
- Akay, H. (2006). *Şiir Alâmetleri*, 3F Yay., İstanbul.
- Akay, H. (2003). *Şiiri Yeniden Okumak*, Kitabevi, İstanbul.
- Aksan, D. (1999). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Matbaası, Ankara.
- Duralı, Ş. T. (2016). “Edebiyat ve Felsefe İlişkisi Üzerine Mülâhazalar(1)”, *Karabatak*, Dosya: Edebiyat ve Felsefe, S 26, Mayıs-Haziran, İstanbul.
- Gariper, C. (2017). “Rubai Bağlamında Şiir ve Felsefe”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ocak-Haziran, İstanbul.
- Günay, M. (2014). “Edebiyatın İçindeki Felsefe”, *Felsefe ve Edebiyat*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Haşim, A. (1973). “Şiir Hakkında Bâzı Mülâhazalar”, *Şiirler*, Haz. Kenan Akyüz, MEB, İstanbul.
- Karakoç, S. (1997). *Edebiyat Yazıları I*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Kemal, Y. (1997). *Mektuplar Makaleler*, İstanbul.
- Kısakürek, N. F. (2003). *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- Moran, B. (2005). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yay., İstanbul.
- Okay, O. (2005). *Poetika Dersleri*, Hece Yay., Ankara.
- Umran, S. (2004). *Şiirde Metafizik Gerçek*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Veli, O. (1998). *Bütün Şiirleri*, Adam Yayınları, İstanbul.
- Wellek R., & Varren A. (1993). *Edebiyat Teorisi*, Çev. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir.